

ZBORNIK RADOVA VELEUČILIŠTA U ŠIBENIKU

Godina 7.
BROJ 2-3/2013.

KRATKI UVOD U STILISTIKU

Stručni rad / Professional paper

UDK 81'38

Namjera je ovog članka ponuditi povijesni razvoj kategorije stila od njegove diferencijacije od jednostavnoš iskaza do značaja koje stil danas ima kao kontekstno obilježje teksta koje utemeljuje, ne samo djela, već i opuse, pravce, škole i čitave formacije. Uz pojmove spola, roda, klase, stil je postao diferencijalna kategorija. Članak nadalje razmatra razvoj stilistike kao znanosti i njenih podvrsta do konačnog utemeljenja i priznavanja važnosti koju ima u razvoju jezika.

Ključne riječi: stil, stilem, stilografija, funkcija jezika, kontekst

1. Razvoj kategorije stila

Pojam stila jest kategorija čiji značenjski raspon uzrokuje labavost samog termina jer ga možemo primijeniti na trag što ga u diskursu, iskazu ili tekstu mogu ostaviti tako raznovrsni čimbenici kao što su zemljopisno, nacionalno, kulturalno podneblje, književnopovijesno razdoblje, društveni stalež, ukus, književni pravac, rod, modus ili žanr, autor i njegova intencija, cjelina književnog djela. Stil se tako definirao kao «način jezične uporabe».²

Ipak, stil je sve do druge polovice 18. stoljeća bio normiran rodovima, kontekstima i žanrovima. Winkelmann usidrava pojam stila u vremensku dimenziju i upotrebljava ga za obilježavanje povijesnih razlika. U romantizmu stil je stvaralačko suprotstavljanje kanonu normi i konvencija. Do ideje o preradbi jezika kojom govornik utiskuje jeziku svoju individualnost došlo je već početkom 19. stoljeća. Univerzalne pravilnosti jezika su objekti gramatičke interpretacije, a stil se ne može gramatički sažeti u pojmu jer u sebi nosi nešto buduće, novo i neusporedivo. Ipak, u suvremenoj je teoriji prevladavala početkom stoljeća duhovno-povijesna koncepcija po kojoj je stil forma, izbor riječi, gradba rečenica. Spitzer u stilu prepoznaje autorovo duševno uzbuđenje, tj. jezični otklon od normalne jezične uporabe. Predstavnici kritike imanentne djelu u stilu vide jedinstvo i individualnost ustrojbe s naglaskom na strukturi. Strukturalisti se odlučuju za kvantitativni opis zasnovan na lingvistici. Riffaterre govori o stilski obilježenim mjestima književnih tekstova kao o otklonima od norme koju sam tekst ustanovljuje u istom mahu kada je i krši. Radi se, zapravo, o gramatičkom

¹ Veleučilište u Šibeniku

² Biti, V., *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Zagreb: Matica hrvatska, 2000.

usmjerenju prema dubinskoj strukturi teksta kao jamcu njegova integriteta. Jezik izriče, a stil ističe.³

Naglasak se mijenja pa tako stil čine tekstni segmenti s obzirom na interpretativne odluke i prosudbe čitatelja. Čini se da stil postaje šire kontekstno obilježje teksta, gubi onu odliku koju je imao utemeljujući, ne samo djela, već i opuse, pravce, škole i čitave formacije. Uz pojmove spola, roda, klase, stil je postao diferencijalna kategorija.

Sveobuhvatna, a, opet, nikad konačna, definicija bi bila da je stil način postojanja umjetničkog djela. Doživljavali mi književnu umjetninu više s aspekta «forme» ili «sadržaja», neosporna ostaje činjenica da je medij književnosti ipak jezik.

2. Stilistika kao znanost

Dugo je vremena lingvistika sačinjavala u potpunosti samostalno područje koje s književnošću nije imalo prevelike veze. Književna djela su se promatrala s aspekta tematike. Ali i tu se nije radilo o isključivom pogledu jer je isto tako u pojedinim razdobljima naglasak bio na formi, a ponekad na sadržaju. Međutim, uglavnom se inzistiralo na normama književne vrste ili žanra. Tek moderna književnost postaje svjesna svog medija – jezika, mogućnosti kojega počinje istraživati. Stoga ne začuđuje da se djela ne promatraju kroz jezik sve do prvih stilističkih istraživanja u okviru lingvistike u 20. stoljeću.

Stilistika povezuje lingviste i teoretičare književnosti i ublažava oštre rezove između lingvistike i književnosti. Ona se rađa na području gramatike pa tako razlikujemo lingvističku stilistiku, ali hita i prema ocjeni tako što iznosi vrijednosne sudove o individualnom iskazu pa je ona i stilistička kritika. Pitanje je jesu li to dvije posebne djelatnosti ili krajnje točke iste situacije.

Charles Bally je utemeljio lingvističku stilistiku koja ide u područje jezika, ali uzima u obzir psihološki i sociološki kriterij te je njegova stilistika znanost o *afektivnom* ⁴sadržaju izraza. On de Saussureovo shvaćanje jezika kao sredstva priopćavanja dopunjava osjećanjem za emotivno-ekspresivnu perspektivu. Ispituje one izbore u jeziku kojima ne upravlja razlika u značenju već naš afektivni odnos prema njemu. Petar Guberina je izravni nasljednik Ballyjeve ideje o odvajanju stilistike i umjetnosti. Afektivni stilistički postupci pripadaju gramatici. Zaslužan je Guberina za temelje novoj znanosti – stilografiji koja proučava stilske postupke, afektivne i neafektivne izraze koje pisac koristi. Stilografija ili stilska analiza ne može pritom postati kritikom jer se vrednote govornog jezika tek mogu transformirati u estetske vrijednosti.

J. Marouzeau uvodi pojam *izbora* ("choix") jer je svaki izraz samo jedan od mogućih izbora, a sa sobom nosi sve ostale izbore. ⁵ On prilazi djelu sa stajališta lingvistike, dakle proučavajući jezik i izbore u njemu.

Još je jedan pojam bio značajan za razvoj stilistike, a to je pojam *devijacije* ili otklona od norme⁶. Stilističke kategorije norme i odstupanja i područja na kojima se one utemeljuju, a to

³ Usp. M. Riffaterre, "Kriteriji za stilsku analizu", *Quorum*, Zagreb, 1989.

⁴ Usp. Guberina, P., *Stilistika*, Zagreb, 1967.

⁵ Usp. Frangeš, I., *Nove stilističke studije*, Zagreb: Globus, 1986.

⁶ Usp. Frangeš, I., *Nove stilističke studije*, Zagreb: Globus, 1986.

su lingvistika, gramatika, kritika pa čak i psihologija stvaranja, ne mogu, međutim, u potpunosti odrediti stilistiku jer ne možemo tvrditi da samo tekstovi u kojima nalazimo devijacije mogu biti predmetom stilističke analize. Predstavnici unutrašnjeg pristupa ističu važnost jezičnog proučavanja kada ima za cilj ispitivanje estetskih efekata jezika, tj. kad uoči razlike između običnog govora i umjetničkog odstupanja.⁷ Djelo, naprotiv, može nastati i iz poštivanja norme.

U procesu zbližavanja lingvistike i književnosti važno je ime Romana Jakobsona koji je u lingvistiku uveo književni tekst.⁸ Iako lingvist, Jakobson je smatrao da je književna teorija u uskoj vezi s lingvistikom. Zanimao se za lingvistiku i proučavanje jezičnih mikrostruktura, ali i za poetiku i estetičke granulate jezika, tj. književnog djela, te ih je nastojao podvrgnuti zajedničkim epistemološkim modelima. Slijedio je Saussureova načela o temeljnoj pojmovnoj podjeli ljudskog shvaćanja na antitetičke parove ili binarne opozicije.⁹

Razrađujući model komunikacije između pošiljatelja i primatelja poruke, on navodi šest elemenata u komunikacijskom procesu kojima odgovaraju određene funkcije u jeziku: emotivna, referencijalna, poetska, konativna, fatička, metajezikna. Emotivna funkcija se odnosi na pošiljateljev stav prema onome što govori i razlikuje se od referencijalne funkcije sintaksom i fonetskim obilježjima. Referencijalna funkcija ima objektivni i spoznajni karakter, a emotivna, afektivni i subjektivni. Konativna funkcija je usmjerena primatelju, a metajezikna se odnosi na provjeravanje koda. Fatička funkcija dominira pri uspostavljanju kontakta između pošiljatelja i primatelja poruke. Poetska funkcija je ona koja u stilističkoj analizi djela ima najznačajniju ulogu i ona podrazumijeva okretanje prema poruci samoj i jeziku od kojega se sastoji. U umjetnosti, književnosti, poetska je funkcija dominantna pa je, shodno tome, iskaz u kojem poetska funkcija ima prvenstvo nad ostalim funkcijama književno djelo. U njemu se jezik ogledava u svim svojim oblicima i pojavnostima, a poetici je zadaća pokazati koja to dimenzija jezika čini umjetničko djelo.

Jakobsonove će se postavke pokazati primjerenim polazištem za lingvističku analizu književnog djela. Proučavajući strukturu rečenice i cjelovitog teksta, Jakobson daje pojašnjenje djelovanja poetske funkcije i time postavlja temelj načelima strukturalne stilistike.

Poruku je, međutim, moguće stilistički analizirati i s aspekta drugih čimbenika u komunikacijskom procesu. Jedan od tih čimbenika je sam recipijent, tj. čitatelj, koji je, po M. Riffaterreu, u susretu s književnim djelom stavljen pred pojam "otklona od norme" što ga potiče na potragu za dubinskim modelom.¹⁰ Čitatelj je "dekoder", autorova "svjesno odabrana meta" i samo o njemu ovisi trajnost stilističkih efekata u vremenu. Govoreći o samom jeziku i stilu, Riffaterre ističe kako se jezik književnosti izdvaja od ostalih upotreba jezika većom količinom stilističke obavijesti; stil se temelji na odnosu među znakovima unutar konteksta što znači da vrijednost znaka proizlazi iz kontakta ili kontrasta s drugim znakovima.

⁷ Warren, R.-Wellek, A., *Teorija književnosti*, Beograd: Nolit, 1985.

⁸ Usp. Jakobson, R., "Linguistics and Poetics" u: Sebeok, Thomas A. (ed), *Style in Language*, Cambridge, Mass: The M. I.T. Press, 1964 i Stamač, A., *Ranjivi opis sustava*, Zagreb: Matica hrvatska, 1996.

⁹ Usp. Beker, M., *Suvremene književne teorije*, Zagreb: Matica hrvatska, 1999.

¹⁰ Usp. M. Riffaterre, "Kriteriji za stilsku analizu", *Quorum*, Zagreb, 1989.

Pod *književnim stilom* Riffaterre podrazumijeva bilo koji "pisani individualni oblik književne usredotočenosti", tj. stil pisca, stil književnog djela ili tek jednog odlomka koji može ilustrirati cjeloviti tekst.¹¹ Slične je misli razvio i N.Hartmann u svojoj *Estetici* jer po njemu način postojanja estetskog predmeta pretpostavlja promatrački subjekt koji sukonstruira umjetničko djelo i lijepo u prirodi.¹²

U skladu s težnjama da se stilistika čvrsto utemelji kao znanost koja se zasniva na objektivnim parametrima, jezik književnosti postepeno postaje zahvalnom građom za lingvostilističku analizu. Treba razlikovati proučavanje jezika, tj. ukupnost izražajnih sredstava kojima raspolažemo kad oblikujemo jedan iskaz i stila, tj. aspekta i kvalitete tog iskaza koji rezultiraju iz izbora među izražajnim sredstvima. Današnja stilistika nije normativna, a vrednovanje ostavlja kritici. Stilističkom analizom djelo raščlanjujemo, ali joj je cilj sinteza cjeline.

Stoga suvremena lingvistička stilistika sve veću pažnju pridaje kontekstu, ili diskursu, sagledavajući iskaz putem odnosa koji jezični elementi uspostavljaju između sebe i s djelom u cjelini. Kako bi se zadovoljili zahtjevi za znanstvenom objektivnošću, potrebno je sve odnose među jezičnim elementima u književnom djelu, kao i njihove funkcije, opisivati i klasificirati lingvističkim metodama. Stilem je jedinica stilskog zahvata, jedinica pojačanja izražajnosti. Izražajnost je jača što je očitiji stupanj korespondencije, komplementarnosti, harmonije između opisivane situacije, pojave, predmeta i jezičnog izraza kao simbolskog adekvata.¹³ Na stručnjacima je da analiziraju i raspravljaju o stilovima književnih djela jer je samo tako zajamčen napredak u samom jeziku.

LITERATURA

1. Beker, M., *Suvremene književne teorije*, Zagreb: Matica hrvatska, 1999.
2. Biti, V., *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Zagreb: Matica hrvatska, 2000.
3. Frangeš, I., *Nove stilističke studije*, Zagreb: Globus, 1986.
4. Guberina, P., *Stilistika*, Zagreb, 1967
5. Hartmann, N., *Estetika*, Beograd: Nolit, 1968
6. Jakobson, R., "Linguistics and Poetics" u: Sebeok, Thomas A. (ed), *Style in Language*, Cambridge, Mass: The M.I.T. Press, 1964
7. M. Riffaterre, "Kriteriji za stilsku analizu", *Quorum*, Zagreb, 1989.
8. Pranjić, K., *Jezik i književno djelo*, Zagreb: Školska knjiga, 1973.
9. Stamać, A., *Ranjivi opis sustava*, Zagreb: Matica hrvatska, 1996.
10. Warren, R.- Wellek, A., *Teorija književnosti*, Beograd: Nolit, 1985.

¹¹ Ibid.

¹² Usp. Hartmann, N., *Estetika*, Beograd: Nolit, 1968.

¹³ Usp. Pranjić, K., *Jezik i književno djelo*, Zagreb: Školska knjiga, 1973.

*Summary***A BRIEF INTRODUCTION TO STYLISTICS**

The purpose of this article was to give an insight into historical development of the category of style since its distinction from a simple statement to its significance today as the contextual quality of a text that creates not just literary pieces but whole opuses, schools, streams and formations. Along with the concepts of sex, gender and class, style has become a differential category too. The article is focused on the development of stylistics as a science and its further divisions which establish its great importance for the evolution of a language.

Key words: style, stylography, the function of language, context

ANALIZA TVORBE RIJEČI U NASTAVI STRANOG JEZIKA NA PRIMJERU PRIPOVIJETKE THOMASA MANNA „MARIO UND DER ZAUBERER“ (MARIO I ČAROBNJAK)

Stručni rad / Professional paper

UDK 821.121 Mann, T.

Danas je sveopće poznato da osim učenja i poučavanja jezika sa svim aspektima važnu ulogu i značenje ima i poučavanje kulture i književnosti. Članak ukazuje na važnosti odnosa jezika kao jedinstvene discipline i njegove povezanosti s ostalim područjima (posebice književnosti). Težište članka biti će ne samo na samim osnovama tvorbe riječi nego i na analizi fenomena tvorbe riječi u noveli Thomasa Manna. Važno je također naglasiti i ulogu stila kao i konteksta, jer se analizom već spomenutog žele pokazati kreativne mogućnosti jezika kako u samom području uže struke njemačkog kao stranog jezika, tako i njegovih didaktičkih sljedova. Ovom analizom pokazuje se koliko je područje tvorbe riječi usko povezano s književnosti i time zadaje nove ciljeve u nastavi. Zadatak je predstaviti kreativne mogućnosti stranog jezika i pokazati koje bogatstvo strani jezik može imati za usvajanje novih znanja i daljnji intelektualni razvoj pojedinca. Svatko tko se bavi jezikom i istražuje ga, mora se baviti i književnosti i njezinim jezičnim strukturama i analizama, jer jezik ne postoji bez književnosti, niti književnost bez jezika. Upravo je iz toga razloga zanimljivo pogledati kako upravo ova kratka analiza tvorbe riječi predstavlja sintezu gramatike, leksikologije, sintakse i književnosti za i u nastavi stranog jezika.

Ključne riječi: tvorba riječi, nastava stranog jezika, njemački jezik, književnost.

1. Uvod

Uloga i učenje stranog jezika u današnjem modernom, globaliziranom i digitaliziranom vremenu dobivaju sve više na važnosti. Jezik nije samo sredstvo komuniciranja, nego i način na koji možemo sačuvati vlastiti identitet i jezičnu kulturu. Osim samog jezika važnu ulogu u procesu učenja igraju i ostala područja, jer je jezik samo dio cjelokupnog kompleksnog procesa. Važnost povezanosti jezika i ostalih disciplina postaje sve većom, jer jezik nema mogućnosti sam tvoriti autentičnosti. Ovdje se posebice misli na ulogu književnosti u nastavi njemačkog kao stranog jezika, jer je upravo ona ta koja svojim sadržajima daje strukturu i pokazuju pravu vrijednost jezika. Spojiti moderan i autentičan jezik s književnosti, a time i analizirati tvorbu riječi na konkretnom primjeru jedne pripovijetke poznatog njemačkog književnika veliki je izazov za nastavu, ali i zanimljiv način pokazati kreativne mogućnosti današnjeg jezika pomoću književnih tekstova poznatih njemačkih autora. Književnost ne

¹ Ekonomsko-birotehnička škola Slavonski Brod